

"והדרת פני זקן": אנושיות ואכפתיות

יחידת לימוד לחטיבות הביניים

מדריך למורה

לאור אירועי האלימות הקשים כלפי קשישים, שהתרחשו במהלך חופשת הפסח, אנו מציעים יחידת לימוד לשיעור חינוך. ניתן להקדיש ליחידה 2 – 3 שיעורים.

המלצות להוראה למידה:

פתיח:

- בפתיח אנו מציעים פעילות שונה, המאפשרת התבוננות וזיהוי תחושות פנימיות של כבוד, הערכה ואכפתיות כלפי "זקן" משמעותי לתלמיד. הכוונה היא לעורר בתלמידים הזדהות עם דמות משמעותית שהם מכירים, אוהבים ומוקירים, ולהחיל תחושות אלה על כלל "הזקנים" בקהילה ובחברה.
- פעילות זו מזמינה בירור של הנושא במימד החוויתי רגשי, ומאפשרת לתלמיד לתרום מהידע ומהניסיון האישי שלו לידע הכללי.
- בפעילות זו חשוב לפנות זמן, מרחב ושקט להקשבה ולהתבוננות פנימית. בעידן של עודף גירויים חיצוניים והתמכרות לגירויים אלו נודעת חשיבות מיוחדת לייחוד זמן של האדם להקשבה פנימה "לשמוע את עצמך חושב" ולברור מעמיק ונינוח של השאלות הגדולות של החיים עם עצמך ובדיאלוג עם אחרים.

מליאה:

- מומלץ לא ללחוץ על ילדים שאינם מעוניינים לספר במליאה על דמות ה"זקן" המשמעותית לו. אפשרו להם לבחור אם לספר או לא.
- עודדו התייחסויות של תלמידים זה לסיפורו של זה. חשוב ללמד את התלמידים "להקשיב" לזולת, לחוש את החוויה שעליה הוא מספר, לגלות אמפתיה לאחר.
- לאחר שהתלמידים יספרו על הדמויות המשמעותיות בחייהם, הציגו את כותרות העיתונים (ניתן להציג אותן באמצעות מחשב ומקרן, או לצלם את כל המקורות ולחלק לתלמידים), וקיימו דיון סביב האירועים. שאלות אפשריות לדיון משובצות ביחידת הלימוד.
- בהמשך לכותרות מן האקטואליה, סיפור מימי המשנה הדומה מאוד לסיפורי האקטואליה. מוצע בזאת לערוך השוואה ולהסיק מסקנות מן ההשוואה. בסיפור ובכתבות מדובר בצעירים ("ילדים") ובזקנים. בסיפור ובכתבות מדובר בזולז (לעג או אלימות) של הצעירים בזקנים. גם בכתבות וגם בסיפור הזקנים מבקשים ללמד משהו לצעירים. ההבדל היחד בין הסיפור לכתבות הוא שבסוף הסיפור הילדים נפגעים ונענשים, ואילו בכתבות – הזקנים הם הנפגעים.
- בהמשך, תצלום מרגש של שתי ידיים: יד זקנה ומגודדת, ויד צעירה התומכת בה ומנחה אותה. חשוב לבקש מן התלמידים לתאר את תחושותיהם אל מול תצלום זה: חמלה, כבוד, הזדהות וכו'. עודדו את התלמידים להשוות בין תצלום זה לבין התנהגות הצעירים בסיפור הקודם ובכתבות.

חברותא:

- לאור הדיון באקטואליה, אנו מבקשים לברר בחברותא את יחסה של היהדות לזקנים ולזקנה.
- עודדו את התלמידים לבחור ארבעה טקסטים מתוך שתי קבוצות הטקסטים (אלה המוסגרים במסגרת כחולה, ואלה הממוסגרים במסגרת ירוקה).

אסיף:

- אפשרו לתלמידים להציג את תובנותיהם ואת הדיונים שקיימו בחברותא.
- לאחר הצגת היוזמות שהתלמידים יציעו, מומלץ לקיים דיון והערכה על אפשרות היישום של כל אחת מן ההצעות, ובסופם לאפשר בחירה של יוזמה שתיושם בקהילת ביה"ס.
- לסיכום הדיון, חשוב לחזור לאקטואליה ולבחון כיצד מה שלמדנו יסייע לנו להעריך את היחס לזקן בחברה שלנו, ולתקן אותו.

"והדרת פני זקן": אנושיות ואכפתיות

יחידת לימוד לחטיבות הביניים

לתלמיד

פתיח:

הזמנה

עצמו את עיניכם וקחו נשימה עמוקה. הזמינו רוגע, נעימות ושלווה לתוכם. עם כל נשימה תנו לשלווה ולשקט לחדור פנימה ועם כל נשיפה הוציאו החוצה את המתחים והקשיים ותנו להם להתנדף ולהיעלם. עכשיו חשבו על דמות של קשיש/ה הקרוב/ה לליבכם. זה יכול להיות סבא או סבתא, או סבא של מישו אחר, שהוא משמעותי בעולמכם. חשבו: מדוע איש/ה זה יקר/ה לליבכם? מה המיוחד בו או בה? מדוע איכפת לכם מדמות זו ומדוע היא יקר/ה לכם? כיצד גילה המתקדם משפיע על יחסי הקרבה ביניכם? מה הייתם רוצים לאחל לה?

ספרו לחבריכם על הדמות היקרה לכם.

מליאה:

- ספרו לחבריכם על הדמות היקרה לכם, ודונו ביחסים הראויים בין נערים ונערות צעירים לבין סבים וסבתות, קשישים וקשישות.
- קראו את הכותרות הבאות מעיתוני השבוע, שהתפרסמו בימים האחרונים והביעו עמדתכם על התופעה.

ניצול שואה הותקף לאחר שהעיר לנערים שעקרו ספסל

לאחר שביקש מהם לחדול ממעשיהם קרא אחד הנערים לאביו שהלם בקשיש וגרם לו לחבלות. "זה מחזיר אותי לתקופת השואה, פשוט מפחיד"

פורסם ב"הארץ", יניב קובוביץ 30.03.2013

פייבל גרטמן, תושב חולון בן 79, ניצול שואה, הוכה קשות על ידי תושב העיר משום שהעז לומר לילדיו של התוקף שלא לפרק את הספסלים בגינה הציבורית לצורך שריפתם בל"ג בעומר...

כשגרטמן מדמם מאפו וחבול וכואב, הבחינה בו אישה שגרה בסמוך לגינה. השכנה צעקה על התוקף והוא עזב את המקום....

בן 71 הותקף על ידי צעירים שכעסו כי נסע לאט מדי, ולקה בלבו

על פי החשד האיש העיר לצעירים על נסיעתם, והצית ויכוח במהלכו דחף אותו אחד מהם אל המדרכה. זהו מקרה שלישי בתוך 4 ימים של תקיפת קשיש

פורסם ב"הארץ", יניב קובוביץ 02.04.2013

מקרה שלישי בארבעה ימים של תקיפת קשישים. בן 71 הותקף אמש (שלישי) בהרצליה על ידי שני צעירים בני 25 ו-26 שכעסו כי נסע לאט מדי ברכב שלפניהם וניסו לעקפו. כתוצאה מהמכות, לקה הקשיש בהתקף לב והוא מאושפז במצב יציב בבית החולים מאיר בכפר סבא.

© כל הזכויות שמורות לעיתון "הארץ" בע"מ.

הזכויות שמורות לעיתון "הארץ" בע"מ.

ביקש מצעיר שירחיק את כלבו וחטף מכות

קשיש בן 75 מהרצליה שישב בגן ציבורי בעיר, חשש מכך שהכלב יתקוף אותו, לבסוף הוא הותקף על ידי הבעלים. התוקף נעצר

- מה משותף לכל הכתובות?
- מה המשותף בהתנהגות הזקנים לה הגיבו התוקפים?
- על מה מעידה, לדעתכם, תגובתם של הצעירים התוקפים? נמקו
- איך צריכה החברה להגיב על התנהגות אלימה כלפי חסרי ישע בכלל, וקשישים בפרט? מדוע?
- חשבו על הדמות היקרה לכם, שעליהם סיפרתם בפתיח: כיצד הייתם מרגישים אילו דמות זו הייתה נתקלת בתופעה

קראו את הסיפור ודונו בו באמצעות השאלות הבאות:

- כיצד "התעללו" הילדים ברבי שמעון בן חלפתא הזקן?
- כיצד הגיב רבי שמעון לחוצפתם של הילדים? על מי הטיל את האחריות להתנהגות זו? מה דעתכם על כך?
- מה מסמלת התמוטטות החומה שהקיפה את החצר?
- מה בא הסיפור ללמדנו?

מעשה באחד מגדולי צפורי שבאה לו ברית מילה. ועלו אנשי עין תאנה לכבדו, ועלה עימהם רבי שמעון בן חלפתא. כשבאו לשער העיר, מצאו ילדים עומדים ומשחקים לפני חצר אחת.

ראו [הילדים] את רבי שמעון בן חלפתא מעולה ונאה. אמרו לו: אין אתה זז מכאן עד [ש]אתה מרקד לנו קצת. אמר להם [לילדים]: אין זה משלי [אין זו דרכי], איש זקן אני.

תלה עיניו [הביט רבי שמעון] וראה חצר [חומה] שעומדת ליפול [כעונש על התנהגות הילדים]. אמר להם: עונים [חוזרים] אתם אחרי מה שאני אומר לכם? לכו ואמרו לבעל החצר ... שתחילת החט מתוק [כלומר, שבעל החצר חטא שלא חנך את ילדיו למעשים טובים] וסופו מר [שעתיד להיענש].

מקול דבריהם ניעור בעל החצר ויצא ונפל לרגליו [של רבי שמעון]. אמר [בעל החצר]: רבי, בבקשה ממך, אל תסתכל [אל תשים לב] לדבריהם – ילדים הם ושוטים. אמר לו: מה אעשה והגזירה [כבר] נגזרה. אבל תולה [ממתין] אני שתוציא כל מה שיש בחצר. כיוון שהוציא כל מה שיש לו בחצר [הילדים] התמוטטה [החומה] ונפלה.

קהלת רבה, פרשה ג, מתוך ספר האגדה

- השוו את הסיפור לאירועים האקטואליים: מה אתם למדים מהשוואה זו?

התבוננו בתצלום ותארו אותו, עפ"י הבנתכם:

אילו יחסים שוררים בין "שתי הידיים"? אילו רגשות באים לידי ביטוי באחיזת ידיים זו? כיצד אחיזת ידיים זו יכולה לכוון את הצעירים האלימים להתנהגות ראויה כלפי זקנים?

חברותא:

- כיצד ראוי להתייחס לזקנים, וכיצד נוכל ליישם המלצות אלה במציאות חיינו?
- בחרו 4 טקסטים מן המקורות הבאים ודונו בשאלות שבהמשך:

בְּיִשְׁשִׁים חֻכְמָה; וְאַרְבָּע יָמִים תִּבְנוֹנָה

איוב יב 12

מִפְּנֵי שְׂיָבָה תִּקְוִים וְהִדְרָת פָּנֵי זָקֵן וְיִרְאֵת מֵאַלְהֵיךָ אֲנִי ה'

ויקרא יט 32

שהבחור החכם ראה בחכמתו מה שרואה הזקן ברוב שניו...
שעיקר היות האדם נברא בעולם מפני החכמה, על כן ראוי
לכבד מי שהשיג אותה, וזה השורש שפירש איסי, שאפילו
זקן אשמאי, כלומר שאינו חכם, ראוי לכבדו מפני שברוב
שניו ראה והבין קצת במעשי השם יתברך ונפלאותיו, ומתוך
כך ראוי לכבדו. והיינו דאמר ר' יוחנן שם: הלכה כאיסי בן
יהודה.

ספר החינוך מצווה רנז (נכתב במאה ה 13 ע"י "איש יהודי מבית לוי
ברצלונני" מיוחס לרב אהרון לוי או לאחיו רב פנחס הלוי)

מי שהוא זקן מופלג בזקנה אף על פי שאינו חכם,
עומדין לפניו; ואפילו החכם שהוא ילד, עומד בפני
הזקן המופלג בזקנה, ואינו חייב לעמוד מלוא
קומתו, אלא כדי להדרו. ואפילו זקן גוי, מהדרינן
אותו בדברים ונותנין לו יד לסומכו--שנאמר "מפני
שיבה תקום" (ויקרא יט, לב), כל שיבה במשמע.

רמב"ם הלכות תלמוד תורה פרק ו הלכה ט

תִּפְאָרֶת בְּחוּרִים כָּחֶם; וְהִדְרַת זָקִנִים שְׂיָבָה

משלי כ 29

אֶל תִּשְׁלִיכֵנִי לַעֵת זָקְנָה כְּכֹלֹת כָּחִי אֶל תַּעֲזֹבֵנִי:

תהילים עא 9

הילד הקטן והאיש הזקן/ של סילברסטיין
(1930-1999) משורר מוזיקאי וקריקטוריסט יהודי אמריקאי

"לפעמים הכפית נופלת לי",
אמר הילד הקטן.
"גם לי", ענה לו הזקן,
"זה קורה מזמן לזמן."
לחש הילד, "לפעמים
נרטבים לי המכנסים."
"גם לי זה קורה", ענה הזקן
עם חיוך על השפתיים.
אמר הילד הקטן,
"יוצא לי די הרבה לבכות."

אמר לו הזקן, "גם לי
זה יכול לפעמים לקרות."
שאל הילד, "ואתה
יודע מה הכי כואב?
נדמה לי שהמבוגרים
בכלל לא שמים אלי לב".
ועל כתפו הרגיש הילד יד צנומה, חמה, זקנה.
"אני יודע בדיוק למה אתה מתכוון",
אמר הסב בהבנה.

אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא: ריבונו של עולם אל
תשליכני לעת זיקנה. כשהייתי נער הייתי יוצא למלחמה
ונותן נפשי על בניך, ועכשיו שהזקנתי אין בי עוד כוח,
והם אומרים עד מתי זקן זה חי.

אגדת בראשית, פרק לה (לקט מדרשים על ספר בראשית. רובו
ממדרש תנחומא. חובר במאה העשירית)

שאלות לדיון

- מדוע ראויים הזקנים לכבוד עפ"י המקורות? האם כל זקן ראוי לכבוד? מדוע?
- מה דעתכם על העמדה הדורשת כבוד כלפי כל זקן, גם אם הוא טיפש או רשע? נמקו
- מדוע נזקקים הזקנים, עפ"י המקורות לעזרה? האם העזרה לזקנים מוצדקת? מדוע?
- זקן ותינוק הם חסרי הישע שיש בכל משפחה, האם לדעתכם, יש לטפל בהם באותה דרך? נמקו עמדתכם.
- מה אתם למדים ממקורות אלה על אנושיות ואיכפתיות כלפי זקנים? כיצד ניתן לחזק בקרבנו ערכים אלה?

ובחזרה לאקטואליה:

- א. כיצד צריכה, לדעתכם, החברה להגיב על אלימות כלפי קשישים?
- ב. מה צריכה החברה לעשות, כדי שהצעירים יכבדו ויוקירו את הקשישים, את חכמתם ואת תרומתם לחברה?
- ג. הציעו יוזמה קהילתית לתמיכה בקשישים: לאחר הצגת היוזמות השונות בכיתה, בחרו יוזמה אחת הניתנת ליישום, ויישמו אותה בקהילתכם.